

Restaurátorský průzkum a záměr

Nástěnné figurální a dekorativní malby interiér

Salla terrena

Zámek Děčín

Vypracoval:
MgA. Jakub Kándl, akademický malíř
Horní 2, 140 00 Praha 4, Tel.: 777 953 390, e-mail: jakub.kandl@volny.cz

Obsah

Strana č.

I. Lokalizace památky	3
II. Údaje o památce	3
III. Údaje o akci	3
IV. Koncepce restaurátorského průzkumu	4
V. Předchozí restaurátorské zásahy	4
VI. Vyhodnocení restaurátorského průzkumu	4
VII. Stavebně kompoziční rozbor objektu	5
VIII. Koncepce restaurátorského zásahu	6
IX. Materiály předběžně navržené pro restaurování	8
X. Grafická dokumentace, Fotodokumentace	8
XI. Historické snímky a textové soubory	

I. Lokalizace památky

Název památky: Salla terrena v zahradách zámku Děčín

Rejstříkové číslo památky:

Rejstříkové číslo objektu v ÚSKP: 25265/5-4082

Adresa / č. parcely: Dlouhá jízda 1254, 405 02 Děčín

Obec: Děčín

Okres: Děčín

II. Údaje o památce

Sloh / datování: Renesance, 1678

Autor: Giuseppe Bragaglia z Bologně

Předchozí restaurátorské zásahy: viz. restaurátorská zpráva

Materiál / technika: Fresko-secco

Rozměry (m): cca. 8m x 8m x 11m

III. Údaje o restaurátorské akci

Vlastník: Zámek Děčín

Investor: Statutární město Děčín

Závazné stanovisko JMKÚ:

Termín započetí a ukončení restaurování: říjen 2020 - leden 2021

Zpracoval:

Restaurátor: MgA. Jakub Kándl

V Praze dne 11.1.2021 MgA. Jakub Kándl ak. mal. rest :

IV. Koncepce restaurátorského průzkumu

Tento restaurátorský průzkum je zaměřen na upřesnění stratigrafie figurálních a dekorativních nástěnných maleb v interiéru salla terreny zámku Děčín. Je proveden formou páskových popřípadě stratigrafických sond vrstvami druhotných přemaleb, barevných vrstev a štuků. Restaurátorský průzkum byl proveden v souvislosti s plánovanou budoucí rekonstrukcí tohoto prostoru. Průzkum se realizoval na obvodových stěnách a v oblasti fabionu v místech dosažitelných z haki lešení. V době kdy byl tento průzkum realizován nebylo postaveno celoplošné lešení, tudíž některé partie výmalby byly jen obtížně nebo vůbec dosažitelné. Vybrané stratigrafické a páskové sondy jsou fotograficky dokumentovány a prezentovány v restaurátorské zprávě. Poloha všech mnou provedených sond je zachycena v půdorysných plánech jenž jsou součástí restaurátorské zprávy. Pro celkovou přehlednost jsou sondy na fotografiích označeny S číslo sondy. V rámci tohoto průzkumu byla rovněž provedena detailní fotografická dokumentace nástěnných maleb a to především v partiích jejich poškození. Součástí restaurátorského průzkumu je i návrh koncepce a vhodné technologie budoucího restaurátorského zásahu.

V. Předchozí restaurátorské zásahy

Restaurátorský průzkum prokázal pod vrstvou novodobých přemaleb existenci originální figurálně - dekorativní malířské výzdoby, která je datována rokem 1678. Autorem této výmalby je Giuseppe Bragaglia z Bologně. Malba je provedena technikou fresco-secco do vápenné omítky. Základní kompozice malby byla rozvržena přípravnou rytou kresbou, která je i v současné době výrazně patrná. V průběhu 20. století výmalba sala terreny zámku Děčín prošla dvěma komplexními restaurátorskými zásahy, které se z dostupných historických pramenů dají přesně časově zařadit. Výmalba byla v letech 1933 – 34 komplexně opravena vojenskou správou zámku. V letech 1967 – 68 proběhl komplexní restaurátorský zásah, který byl detailně zdokumentován (textová část, fotodokumentace). Autorem tohoto zásahu je tým restaurátorů: B. Míšová – Čílová, Dagmar Schwarzová, Raimund Ondráček, Josef A. Král. Textovou část restaurátorské zprávy a několik historických snímků z její fotodokumentace jsem přiložil k této restaurátorské zprávě. Těmito dvěma restaurátorským zásahům předcházelo bezesporu několik dalších starších úprav, které jsou zmíněny v restaurátorské zprávě z let 1967 – 68, ale nejsou přesně historicky doloženy.

VI. Vyhodnocení restaurátorského průzkumu

Pro současnou podobu salla terreny představuje nejvíce rušivý prvek partie nově doplněné cementové omítky v oblasti zvýšeného soklu a obvodových stěn interiéru sálu. Z dochovaných historických fotografických a textových materiálů vyplývá, že v těchto partiích byly omítky v důsledku působení vlhkosti ve zdivu již dříve velmi zdegradovány a v rozsáhlých partiích se vůbec nedochovaly (viz historické snímky z 30. let.). Vzhledem k nevhodnému složení těchto současných cementových omítek navrhuji jejich celoplošné odstranění a nahrazení omítkami vápennými s vyšší mírou paropropustnosti. Dále navrhuji v těchto nově doplněných partiích na obvodových stěnách provést celkovou malířskou imitativní rekonstrukci ornamentální výmalby. Tato malířská rekonstrukce by měla být v ideálním případě provedena až po komplexním restaurování ostatních ploch malířské

výzdoby sálu (především obvodových stěn), aby barevně přesně navázala na již vyčištěné okolní malby. Restaurátorský zásah provedený v letech 1967 – 68 svou strukturou a celkovým pojetím již do značné míry odpovídá současnému pohledu na problematiku restaurování. Podoba malířské výzdoby salla terreny, by měla vycházet z podoby tohoto prostoru, který je výsledkem procesu restaurování z 60. let 20. století. Nic méně současná podoba závěrečné retuše (lokálních přemaleb) je na mnoha místech ovlivněna procesem stárnutí – degradace jejich pojiva a s tím spojenou změnou výsledné barevnosti retušovaných partií. V rámci plánovaného restaurátorského zásahu proto navrhuji (varianta I.) provést sejmutí rušivých partií těchto retuší, provést celkovou jejich revizi, která by znamenala jejich přiměřenou eliminaci – kultivaci. Při procesu čištění bude nutné mít na zřeteli míru celkové soudržnosti barevné a omítkové vrstvy originálu. Barevná retuš je často provedena na málo soudržné nepevněné původní barevné a omítkové vrstvě. Originální barevná vrstva byla pod vrstvou druhotných přemaleb pravděpodobně v celém svém rozsahu celoplošně očištěna. Je proto těžké usuzovat na celkovou míru dochovalosti původní figurálně - dekorativní výmalby. Doporučuji proto provádět odstranění druhotných barevných přemaleb a retuší v optimálním možném rozsahu, které by umožnilo následnou citlivou prezentaci originálu. V místě po levé straně vstupu na obvodové stěně sousedící s prosklenou partií stěny sálu jsou patrné podmačené plochy omítek s výkvěty vodou rozpustných solí (viz fotodokumentace). V plochách stěn sálu jsou na několika místech patrné statické trhliny. V rámci plánovaného restaurátorského zásahu bude nutné provést celkovou konsolidaci, injektáž nesoudržných partií omítkových vrstev. V důsledku zasolení degradované partie druhotných omítek bude nutné sejmut, poškozená místa konsolidovat a defekty v omítkové vrstvě doplnit vápenným tmelem. Musíme se však nejprve přesvědčit, že příčina této vlhkosti ve zdivu je již odstraněna. V dalším průběhu prací bude nutné vytmelit statické trhliny jakož i jiné rušivé defekty. Bude nutné provést revizi reliéfní struktury u některých rušivě působících tmelů. Všechny tyto partie bude rovněž nutné citlivě vyretušovat.

VII. Stavebně kompoziční rozbor objektu

Sala terrena je jedním z nejpodstatnějších prvků zahrady děčínské zámku, známé pod mladším názvem Růžová. Zahrada je orientována od zámku východním směrem, kde končí na skalnatém ostrohu výpravně řešeným gloriem, jenž uzavírá barokní kompozici. Vlastní objekt má obdélný půdorys skládající se ze dvou nesrovnatelných částí. Klenutý prostor se otevírá trojicí arkád do zahrady, ostatní stěny nejsou nyní prolomeny s ohledem na freskovou výzdobu otvory. Severní úsek tvoří zmíněnou vnější, na provoz sály terreny nenavazující, v půdorysu nepravidelnou chodbu, která je součástí starší komunikace mimo ostroh. Valbová střecha objektu je výrazně nízká, s výraznými námětky. Hlavní (východní) průčelí - kompozice průčelí tvořící západní část Růžové zahrady je čtyřosá, z nichž k sale terreně náleží tři osy arkád, část severní slouží pro komunikaci směrem do bývalých severních zahrad a k městu. Této podobě odpovídá řešení pilastrového řádu, který je hlavním dekorativním i rytizujícím prvkem průčelí. Pilastry jsou atypicky řešeny navršením dvou prvků nad sebe bez vyznačení patrové římsy, což vychází z těsně na pilastry navazujících arkád otevírajících interiér hlavního sálu. Základní tvar pilastrů je toskánský s římsovou hlavicí s abakem doprovázenou odsazeným oblounem zespodu doprovázeným páskem, patka je maximálně jednoduchá tvořená jednoduchým pískovcovým hranolem. Vertikály „dolní etáže“ mají podobu svazkových pilastrů, jejichž detailní řešení je však rozdílné. Klasickou podobu (pilastr na podložce) mají dva střední volné sloupky sály terreny, její krajní pilastry však mají navíc předsazen další pilastr vytvářející třetí předsazenou plochu vůči základní rovině stěny.

Dvoudílné řešení průčelí je dobře patrné i v horní etáži, kde pilastry člení průčelí do čtyř polí, ale též oddělují severní pole, které v ploše oproti vlastní salě terreně mírně vystupuje. Pilastry horní etáže nemají sokly, jsou opatřeny quasi hlavicemi tvořenými glyfovanými útvary po obou stranách s římsami. Nad touto „hlavicí“ navazuje úsek vlysu (architráv byl vypuštěn) a korunní římsa. Vlastní arkády sály terreny jsou lemovány jemně profilovanou archivoltou, která se ve vrcholu rozšiřuje a propojuje se s korunní římsou, jejíž dolní profily ji respektují a opětně vymezují dvě části tohoto hlavního průčelí. Útvar nad arkádami je opět atypický, tvoří vlastně slepé okno lemované lištou zalamující se do uší doplněných kapkami. Propojení tohoto slepého, téměř čtvercového otvoru s arkádou zprostředkuje podložený klenák, která funguje jako vrcholový u arkády a zároveň svazuje parapetní úroveň uváděných slepých dekorativních otvorů. Severní pole obsahuje půlkruhově sklenutý vstup jako prostý výřez ve stěně, bez orámování. K jihovýchodnímu nároží navazuje severní stěna Dlouhé jízdy s neoslohově tvarovaným portálem z pozdního 19. století, nad ním je stavba sály terreny navázána k horní bráně. Od severovýchodního nároží pokračuje obvodová severní parapetní zeď Růžové zahrady, kterou zde tvoří barokní kuželková balustráda (obnovována v 19. století). Jižní boční průčelí - obrací se již mimo zahradu, na 1. nádvoří, kde tvořila původně symetrickou fasádu s jižním objektem bývalé jízdárny (tato stavba byla oproti salě terreně pozměněna Koschovou pozdně barokní až klasicistní přestavbou, barevnost obou objektů je stejná). Volné jihozápadní nároží člení plastická omítková bosáž. V přízemí jsou patrné dvě niky - slepé arkády se segmentovým záklenkem. V zádínce západnější niky je patrný další zazděný prostý obdélný vstup. V patře jsou umístěna tři slepá obdélná okna jejichž šambrána je lemována prostým páskem. Severní boční průčelí je posazeno přímo na rostlé skále. V přízemí se otevírá čtveřice oken, obě okna v patře mají podobu danou jižním průčelím. Fabionová římsa obíhá celý objekt. Severozápadní nároží má bosáž, na severovýchodním nároží se zalamuje pilastrová kompozice z průčelí hlavního (východního). Západní průčelí sály terreny je patrové, pětiosé. Přiléhajícím ohrazením je však dnes část vázající se na průchod do dolní zahrady zcela oddělena. Dělicí plot je zcela nevhodným novodobým, s ostnatými dráty ve vrcholu jako pozůstatek vojenského využití objektu. Pouze dolní část je zděna z pískovcových štuků, při průčelí je patrné pískovcové ostění čtvercového, patrně již barokního odvodňovacího otvoru, na něj v jižnější části za plotem navazuje dnes odhalený, bohužel vybetonovaný odvodňovací příkop. V přízemí i patře západního průčelí jsou 4 slepá okna, lemovaná omítkovým páskem. Severní úsek se váže na průchod, projevující se půlkruhově sklenutým průchodem, dnes bez plastického členění. Nad ním je dnešní provizorní vstup do krovu objektu, ostění je řešeno shodně jako u předešlých čtyř oken. Střecha nad salou terrenou je společná oběma dílům objektu — sálu i průchodu.

VIII. Koncepce restaurátorského a stavebního zásahu

Vzhledem k tomu, že restaurátorský průzkum prováděný formou páskových sond nemůže definitivně vyloučit možnost pozdějšího nálezů složitější stratigrafie malířské výzdoby ve spodních vrstvách výmalby, je zde nutno při provádění restaurátorských prací postupovat s maximální mírou citlivosti a celkové opatrnosti.

Varianta I.

Po provedení vstupní fotodokumentace přistoupím nejprve k pracím v problematické partii soklu. V první fázi prací doporučuji přistoupit k odstranění nevhodných druhotných cementových omítek v oblasti soklu. Toto očištění by se provádělo mechanickou cestou s minimální možnou mírou prašnosti. Dále bych na takto očištěných partiích zdíva a omítek provedl rekonstrukci omítek a štukových profilací štukem složeným z odleželého vápna s podílem křemičitého písku. Je možné zvážit v zájmu zvýšení odolnosti štukových profilací minimální příměs trasového vápna do omítkové směsi v těchto exponovaných partiích. Následné celoplošné očištění ostatních ploch stěn s dochovanými malbami by se realizovalo především mechanickou cestou za použití skalpelu, skelných vláken a houbičky wish-up, popřípadě cestou chemickou (snímání retuší, a nevhodných přemaleb). V dalším průběhu restaurování bych přistoupil k celkové konsolidaci barevné vrstvy roztokem akrylátové disperze Primalu AC 35 nebo disperze Hydrogrunt a to formou celoplošného nástřiku. Dále bych přistoupil k hloubkové injektáži dutin v omítkové vrstvě roztokem ledanu. Defekty v barevné vrstvě budou vytmeleny tmelem na bázi odleželého sedmiletého vápna a křemičitého písku o vhodné zrnitosti. Jejich finální podoba bude určena nanesením vápenného pačoku s obsahem mramorové moučky, který může být podle potřeby zbrúšen. Další součástí restaurátorského zásahu je provedení barevné retuše poškozených a následně vytmelených míst. Bude provedena komplexní rekonstrukce dekorativní výmalby v oblasti druhotné rekonstrukce omítek v oblasti soklu. Bude rovněž provedeno barevné scelení jednotlivých částí malířské výzdoby. Barevné retuše budou provedeny roztokem práškového světlostálého pigmentu a akrylátové disperze Primal AC 35. Průběh restaurátorského zásahu bude systematicky fotograficky dokumentován. Bude vyhotovena restaurátorská zpráva s komplexní fotodokumentací.

Varianta II.

Současná praxe velkoobjemových dotací, kde je restaurátor subdodavatelem stavebních firem, které se zabývají problematikou obnovy historických objektů bez hlubšího kulturně historického vědomí, jejichž jediným zájmem je maximalizace zisku bez ohledu na hmotnou podstatu díla v časově uměle vyhoceném harmonogramu realizace zakázky se mi pro tuto naprosto ojedinělou kulturní památku jeví jako něco velmi riskantního a potencionálně zhoubného. Je důležité, aby v případě realizace této zakázky (varianta I.) byl přímo osloven restaurátor, aby se zamezilo bezúčelnému zobchodovávání jeho práce neodborným mezičlánkem stavební firmy, které je pro všechny zúčastněné strany v tomto konkrétním případě naprosto nepřínosné.

Svou náročností a rozsahem skromnější Varianta II. představuje pro památku méně riskantní proces s možností uskutečnit restaurátorský zásah v časově delším horizontu (více let – není třeba stavět celoplošné lešení s nákladným pronájmem) s možností postupného financování oprav a restaurátorských prací za částečně běžného provozu památky. V rámci této varianty by byl přiznán stav díla vycházející z restaurátorského zásahu 1967 –1968. Pouze na obvodových stěnách sálu by bylo provedeno sejmutí vrstvy prachových depozitů a lokální korekce retuší (jakož i korekce injektáží a fixace) z pojízdného haki lešení. Malby na klenbě sálu by byly ponechána ve své současné podobě.

Po provedení vstupní fotodokumentace přistoupím nejprve k pracím v problematické partii soklu. V první fázi prací doporučuji přistoupit k odstranění nevhodných druhotných omítek v oblasti soklu. Toto očištění by se provádělo mechanickou cestou s minimální možnou mírou

prašnosti. Dále bych na takto očištěných partiích zdiva a omítek provedl rekonstrukci omítek a štukových profilací štukem složeným z odleželého vápna s podílem křemičitého písku. Je možné zvážit v zájmu zvýšení odolnosti štukových profilací minimální příměs trasového vápna do omítkové směsi v těchto exponovaných partiích. Následovalo by celoplošné očištění pouze obvodových stěn sálu s dochovanými malbami. Toto čištění by se realizovalo na obvodových stěnách z věže haki lešení a omezilo by se na sejmutí vrstvy prachových depozitů především mechanickou cestou (houbičky wish-up, chleba). V dalším průběhu restaurování bych přistoupil k lokální konsolidaci rušivě uvolněných partií barevné vrstvy na očištěných plochách obvodových stěn. Tato konsolidace by se uskutečnila v minimálním nutném rozsahu roztokem akrylátové disperze Primalu AC 35 nebo disperze Hydrogrunt a to formou lokálního nástřiku. Dále bych přistoupil k hloubkové injektáži dutin v omítkové vrstvě na obvodových stěnách roztokem ledanu. Defekty v barevné vrstvě budou vytmeleny tmelem na bázi odleželého sedmiletého vápna a křemičitého písku o vhodné zrnitosti. Jejich finální podoba bude určena nanesením vápenného pačoku s obsahem mramorové moučky, který může být podle potřeby zbroušen. Další součástí restaurátorského zásahu je lokální revize rušivých partií barevné retuše na obvodových stěnách. Bude provedena komplexní rekonstrukce dekorativní výmalby v oblasti druhotné rekonstrukce omítek v partiích soklu. Barevné retuše budou provedeny roztokem práškového světlostálého pigmentu a akrylátové disperze Primal AC 35. Průběh restaurátorského zásahu bude systematicky fotograficky dokumentován. Bude vyhotovena restaurátorská zpráva s komplexní fotodokumentací.

IX. Materiály předběžně navržené pro restaurování

akrylátová disperze Primal AC 35, houbička wish – up, destilovaná voda, ledan, odležené sedmileté vápno, křemičitý písek, mramorová moučka, práškové pigmenty, práškový kaolín, Hydrogrunt , světlostálé práškové pigmenty, trasové vápno, vhodná kompozice rozpouštědel pro chemické čištění druhotných přemaléb.

X. Grafická dokumentace

Poloha všech mnou provedených sond je zachycena v půdorysných plánech, které jsou součástí restaurátorské zprávy. Pro celkovou přehlednost je v plánu uvedeno u každé sondy pouze její číslo. Plán I. dokumentuje polohu sond provedených z haki lešení v oblasti fabionu. Plán II. dokumentuje polohu sond provedených na obvodových stěnách v nižších partiích salla terreny.

Fotodokumentace

